

Posudek oponenta na rigorózní práci

Jméno a příjmení studenta: Mgr. Ondřej Žíla

Téma diplomové práce: Demografické proměny v Bosně a Hercegovině v 90. letech minulého století. Nucená migrace a její prostorové dopady

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jan Pelikán, CSc.

Práce Ondřeje Žíly je svým charakterem mezi diplomovými pracemi vznikajícími v seminářích Ústavu světových dějin výjimečným počinem. Tématem, pramennou základnou i metodami totiž spadá spíše do oblasti sociálních dějin, ba pohybuje se dokonce na rozmezí několika vědních disciplin. Autor totiž využíval plně erudice ze svého druhého studijního oboru, geografie. Volil tak formu výzkumu a postupy, které vskutku nejsou pro běžné historické práce obvyklé, a to ani pro tzv. soudobé dějiny, kam lze časově dílo Ondřeje Žíly zařadit. Právě tato práce však ukazuje, jak je onen často vzývaný, avšak jen málokdy skutečně uplatňovaný interdisciplinární přístup přínosný a při zpracovávání některých témat vlastně nezbytný.

Mezi taková témata problematika, kterou si Ondřej Žíla zvolil, nesporně patří. Nutno říci, že není složitá a těžko uchopitelná jen z důvodu výběru a úspěšného uplatnění výzkumných metod. Události devadesátých let minulého století v Bosně a Hercegovině představují v pravém slova smyslu živou historii. Po dvanácti letech od uzavření míru jsou důsledky války dosud přítomné a přes úsilí mezinárodního protektorátu se nadále prohlubují. Nedávná minulost je v Bosně a Hercegovině stále žhavým politikem. Její interpretace jednak tedy slouží k politické argumentaci bývalých stran konfliktu, jednak také při vytváření ideologického schématu vlastních národních dějin. K nepřesným a tendenčním hodnocením ovšem mají sklon i mezinárodní instituce, v jejichž zájmu je potvrzení úspěšnosti úsilí sanovat důsledky války a navrátit této bývalé jugoslávské republice multietnický charakter. Zveřejňováním dat a informací o době války se tak zpravidla sledují jiné cíle, než dosažení objektivního poznání. Také odborná literatura o válce let 1992–1995 vzniká v jihoslovanském prostoru pod vlivem emocí, osobního zaujetí nebo přímo na politickou objednávku. Podobně je tomu však i u prací zahraničních, nezřídka zjevně sympatizujících s jednou stranou konfliktu.

Chtěl-li tedy Ondřej Žíla popisovat a analyzovat ve své práci migrační procesy v Bosně a Hercegovině, musel se především vypořádat s rozbořením pramenné

základny i sekundární literatury, která sama, jak správně podotkl, vykazuje spíše znaky zdrojů primárních. Tomu přizpůsobil i podobu práce, kdy její podstatná část je vlastně důkladnou vnější i vnitřní analýzou jednotlivých pramenů a jejich následnou komparací.

Samotné členění práce dokládá vysoký smysl autora pro logickou výstavbu textu a precizní analytický postup. Je nutné ocenit zejména přísně dodržovanou strukturu výkladu využívající systému hypotéz a jejich verifikace. V obsáhlém úvodu nastínil autor cíle, hypotézy, metody, teoreticko-metodologický základ výzkumu i charakteristiku pramenné základny i sekundární literatury. Již při tomto rozboru je zřejmé, že studie daleko převyšuje úroveň běžné diplomové práce. O. Žila totiž pracoval s neobvyklým množstvím materiálu, využíval veškeré relevantní jihoslovanské literatury a zorientoval se bezpečně i v literatuře francouzské a anglofonní.

Druhá a třetí kapitola představuje výklad proměn etnicko-demografické situace v Bosně a Hercegovině v druhé polovině dvacátého století. Autor zde ukázal na dopady dlouhodobého působení společenského a ekonomického rozvoje i politických poměrů v Jugoslávii na migrační procesy v Bosně a Hercegovině, které se vyznačovaly urbanizací a s tím spojeným vylidňováním venkova, přesuny populace v rámci republiky i za její hranice. V průběhu doby pak tyto trendy šly i ke změně poměru v etnické skladbě této republiky. Tento výklad tak dokládá, že občanská válka v první polovině devadesátých let populační změny přímo nevyvolala, ale měla spíše urychlovací účinek na procesy probíhající dlouhodobě již několik desetiletí.

Ondřej Žila se v rámci druhé kapitoly věnoval rovněž rozboru interpretace podílu jednotlivých národů Bosny a Hercegoviny na ztrátách během Druhé světové války i jeho proměn v době tzv. druhé Jugoslávie v pracích předních bosňáckých, chorvatských a srbských demografů. Demonstroval tak, jak se soupeření jednotlivých národů o nárok na Bosnu přenášelo a přenáší i do výkladu demografického vývoje před vypuknutím války. Jednotliví autoři se totiž více či méně výrazně snaží upravovat data tak, aby vypovídala ve prospěch jejich národa.

Ve čtvrté až šesté kapitole se diplomant zabývá demografickým stavem země v předvečer války a jeho změnami v jejím důsledku. Upozorňuje, že počet obětí i celkový úbytek obyvatelstva v důsledku uprchlictví se dodnes pohybuje pouze v rovině odhadů, které jsou opět účelově zkreslovány. Manipulace s těmito počty umožňuje situace, kdy od roku 1991 nebyl proveden census a nejméně do roku 2011 se s jeho uskutečněním ani nepočítá. Rozborem a srovnáním jednotlivých zdrojů autor především ukazuje na velmi pravděpodobnou nesprávnost všech dosavadních odhadů, které se patrně realitě blíží spíše na spodní hranici.

Obdobný stav platí i pro statistiky návratu uprchlíků do jejich domovů. Zejména materiály mezinárodních institucí hovoří o velmi úspěšném procesu

návratnosti a tedy i relativním obnovování původní smíšené etnické skladby země. Na základě sledování dlouhodobých procesů i poválečné reality v obou entitách se však tyto údaje nejeví jako pravděpodobné. Uprchlíci, kteří pocházeli z oblastí, kontrolovaných nyní jiným majoritním etnikem, restituované domy totiž záhy prodávají a zůstávají v zahraničí, či se stěhují do entity, či alespoň oblasti, kde má převahu vlastní etnikum.

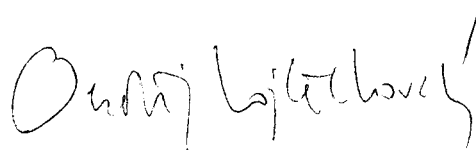
V silách jednoho badatele není statistická data ověřit. Ondřej Žíla se však rozhodl podniknout alespoň dílčí terénní výzkum, kdy by přímo na místě ve vybraných lokalitách porovnal oficiální údaje s reálným stavem. Aniž by bylo možné snížit důležitost nesmírně kvalitních předchozích částí práce, je právě sedmá kapitola věnovaná tomuto výzkumu z celé práce nejcennější. Uznání si zaslouží opět velmi pečlivě připravený teoretický koncept výzkumu. Lokality totiž nejsou vybrány nijak náhodně, ale skutečně tak, aby reprezentovaly několik typů návratových obcí. Přestože okolnosti autorovi nedovolily plně realizovat výzkum podle předem daného plánu, tato kritéria svědčí o jeho objektivním charakteru, což jej odlišuje od většiny dosud publikovaných prací. Takto pojatý terénní výzkum je totiž na tomto badatelském poli zcela průkopnickou záležitostí. Většina autorů totiž pracuje jen s problematickými oficiálními statistikami a Bosnu a Hercegovinu ani nikdy nenavštívila. Od realizátorů nečetných terénních výzkumů se Ondřej Žíla pak odlišoval jiným způsobem jeho provedení. Zahraniční výzkumníci totiž pracují s oficiálními a tudíž nedůvěru a odpor budícími dotazníky a používají během kontaktu s lidmi tlumočnicka. Ondřej Žíla zato neformálním způsobem komunikace a jako znalý jazyka daleko spíše překonával bariéru a dostal se tak ke kýženým poznatkům.

Zjištění, která tento výzkum přinesl, potvrdila pochybnosti o reálném základu oficiálních údajů. Tzv. menšinová návratnost, tedy do oblasti či obce, kde dominuje druhé etnikum je ve skutečnosti velmi nízká. I dvanáct let od konce války Bosna a Hercegovina zůstává zemí rozparcelovanou na etnicky homogenní území. Přes tvrzení mezinárodních institucí je také proces návratnosti úspěšnější v Republice srbské a nikoliv v bosňácko-chorvatské federaci. Od chybných dat se poté odvozují strategie rozvoje, čímž se fakticky skutečnému rozvoji kladou překážky. Tyto výsledky práce Ondřeje Žíly proto považuji za velmi závažné.

Pozoruhodné je, jak diplomant skloubil své analytické schopnosti a pečlivou soustředěnou práci se schopnostmi terénního pracovníka. Během několikaměsíčního studijního pobytu v Sarajevu si ve velmi krátké době osvojil srbochorvatštinu (nehledě na to, že studuje prameny a literaturu ve dvou světových jazycích) a pomocí velmi skrovných finančních prostředků získával materiál pro svou práci často ve velmi těžko dostupných oblastech.

Ve své studii autor pracoval s různými prameny, avšak především se statistikami. Práce se dotýká historie velmi nedávné, která je stále velmi aktuální, a zabývá se procesy, které patrně nejsou dodnes zcela ukončeny (co se týče budoucnosti bosensko-hercegovského státu v jeho dnešní podobě). Pohybuje se na rozmezí několika vědních oborů. Přesto je však dle mého soudu prací historickou. O. Žila především prokázal mimořádné zvládnutí heuristiky, neboť jeho zacházení s prameny je vskutku ukázkové.

Diplomová práce Ondřeje Žíly dokazuje, že její autor má vysoké předpoklady k vědecké práci. Již tato studie je naprosto výjimečným přínosem k české balkanistice a našla by jistě ohlas i v zahraničí. Práci proto plně doporučuji k obhajobě a hodnotím ji jako výbornou.

PhDr. Ondřej Vojtěchovský

V Praze 13. listopadu 2009